

INDEX

1. GUIA DIDÀCTICA PER AL PROFESSORAT DE 4T D'ESO.	2 - 8
2. CONCEPTES FONAMENTALS SOBRE QUÈ ÉS LA HISTÒRIA ORAL.	9 - 12
3. L'ENTREVISTA.	13 - 14
4. LES HISTÒRIES DE VIDA.	15 - 16
5. EXEMPLES DE QÜESTIONARIS BIOGRÀFICS I TEMÀTICS.	17- 22
6. EXEMPLE DE CARTA DE PRESENTACIÓ.	23
7. ACTA DE ENTREGA.	24
8. EXEMPLE D'ACTE DE LLIURAMENT.	25

* * * * *

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

1. GUIA DIDÀCTICA PER AL PROFESSORAT DE 4T CURS D'ESO

Presentació

L'ús de les fonts orals a l'ensenyament de la història és cada vegada més freqüent. Són moltes les experiències que es van acumulant a Catalunya i a la resta de l'Estat espanyol. Però encara no hi ha un treball sistematitzat sobre la seva utilització ni s'ha fet una recollida d'informació de les experiències.

Amb aquesta proposta es tracta de fer una experimentació seguint tots els requisits que ha de tenir qualsevol seqüència didàctica. Es tracta, per tant, de dissenyar un seguit d'activitats d'ensenyament/aprenentatge on, partint dels coneixements previs de l'alumnat, aquests siguin capaços de construir nous coneixements històrics utilitzant les fonts orals com el procediment bàsic d'aprenentatge.

Els objectius fonamentals d'aquesta unitat són el reconeixement dels principals fets i fases de l'època franquista, saber explicar els canvis i l'evolució del règim al llarg de tot el període franquista i fer un ús correcte de la metodologia de la història oral.

Per tal de facilitar l'ensenyament de l'ús de les fonts orals s'han elaborat uns documents que expliquen aspectes fonamentals d'aquesta metodologia. L'ús que es pot fer d'aquests documents es deixa a criteri del professorat.

Per al desenvolupament d'aquesta unitat, a més de partir dels coneixements previs de l'alumnat, hem treballat en primer lloc amb fonts escrites -llibre de text fonamentalment- per passar després al nucli fonamental, que és l'ús de la font oral com un procediment que ens serveix com eina d'investigació històrica a partir de la qual contrastar informació i aprofundir en el coneixement de la història.

Paral·lelament a l'estudi del franquisme hem d'encertar un seguit d'activitats sobre **l'ús de les fonts orals** amb l'objectiu que l'alumnat disposi de la informació necessària sobre el que és la història oral, l'entrevista i les històries de vida i tingui una pauta per poder realitzar un exercici pràctic -preparació de les entrevistes, elaboració del qüestionari, realització, transcripció, ordenació i anàlisi de la informació recollida, establiment de conclusions i exposició dels resultats.

La singularitat d'aquesta metodologia requereix un treball extern a l'aula molt important. Per aquest motiu cal concienciar i animar a l'alumnat perquè s'organitzi el temps d'una manera diferent a com ho fa normalment. El temps d'aula s'ha d'utilitzar només per aclarir i planificar les qüestions metodològiques. Tant l'estudi personal com la realització i transcripció de les entrevistes s'ha de fer al marge de l'horari lectiu. La temporització d'aquesta unitat didàctica només fa referència al temps de classe: avaluació inicial, i presentació de la unitat; explicació de les qüestions metodològiques, planificació del treball amb les fonts orals i escrites i, finalment, exposició i debat de les conclusions.

Pel que fa a l'avaluació hem considerat convenient adoptar el criteri d'avaluació continuada fonamentada en el treball constant i correcte i en la participació activa a classe. L'avaluació que podríem considerar sumativa, es concreta en la presentació d'un dossier on quedarien recollides totes les activitats de l'alumnat siguin aquestes individuals o en grup.

Continguts

Procediments

- * Utilització de les fonts orals per obtenir informació
- * Ús i procés de fonts primàries i secundàries
- * Comunicació oral i escrita d'informació històrica
- * Elaboració de frisos cronològics

Fets, conceptes i sistemes conceptuals

- * Concepte i funcions d'història oral i fonts orals.
- * Naturalesa del franquisme: Totalitarisme. Repressió. Indefensió jurídica. Conservadurisme. Suport dels poders fàctics: Oligarquia econòmica, exèrcit i Església.
- * Principals fases de la dictadura. Canvis i continuïtats a:
  - * Els aspectes socials
  - * Els aspectes econòmics
  - * L'estructura i evolució política del règim
  - * L'oposició política
  - * Organitzacions i lluites obreres
  - * El moviment estudiantil
  - * Les relacions internacionals
  - * La repressió
  - * La vida quotidiana

* Les relacions internacionals. De la identificació i cooperació amb el règim nazi alemany i feixista italià fins l'establiment de relacions diplomàtiques amb els països comunistes de l'Est d'Europa.

Valors, normes i actituds

- * Rebuig de tot sistema d'organització social o política que no respecti la llibertat i la pluralitat d'idees i comportaments.
- * Valoració de la democràcia com el millor sistema -actualment existent- de convivència ciutadana.
- * Defensa dels drets fonamentals de l'ésser humà, dels pobles i de les nacions.
- * Valoració de la solidaritat com un dels valors més importants de l'ésser humà que fan possible la conquesta d'un millor estat de benestar per a tots i totes.
- * Apreci, respecte i reconeixement de la tasca feta per les persones que han lluitat contra la dictadura franquista i que han fet possible l'adveniment i consolidació d'un règim democràtic al nostre país.
- * Interès pel coneixement de la història del temps present del que nosaltres també som testimonis.
- * Formació d'una opinió crítica i argumentada sobre la dictadura franquista.

Objectius didàctics

Reconèixer els aspectes fonamentals del mètode de la història oral i saber saber aplicar-lo.

Identificar les característiques fonamentals del franquisme i les seves fases
Explicar les causes i conseqüències de la implantació de la dictadura franquista a Espanya i Catalunya.

Exposar un fet del franquisme basant-se en la informació de les entrevistes i en les fonts escrites.

Establir les diferències fonamentals entre un règim dictatorial i un règim democràtic

Valorar el règim democràtic com el millor marc jurídic i polític de convivència ciutadana.

Respectar i valorar la tasca feta per les persones que van lluitar contra la dictadura franquista i van fer possible l'adveniment i consolidació de la democràcia al nostre país.

Activitats d'ensenyament/aprenentatge

1.-. Avaluació inicial. Què sabem sobre el franquisme? Quines interpretacions se'n fan?

L'objectiu d'aquesta activitat és fer emergir els coneixements i les opinions que té l'alumnat d'aquest període de la història de Catalunya i d'Espanya. Hem proposat la **realització d'un qüestionari** amb la intenció de provocar la participació activa de l'alumnat.

El resultat d'aquest qüestionari pot posar de manifest que hi ha opinions contràries sobre la valoració històrica d'aquest període i serà a partir d'aquesta situació que podrem justificar/motivar la necessitat d'analitzar-lo i interpretar-lo. Per fer aquest estudi hem de consultar les fonts -tant primàries com secundàries- i, després d'aquesta consulta i estudi ja estarem en condicions de poder descriure i opinar sobre el que realment va passar.

2. Interpretacions diferents sobre l'essència del franquisme.

En aquesta activitat pretenem que l'alumnat sàpiga que la interpretació històrica pot ser diferent en funció de l'historiador o historiadora que investiga aquesta època o de les persones que van viure sota aquest règim.

Creiem que és molt important que l'alumnat tingui consciència que en un període de la història de Catalunya i d'Espanya tan proper als nostres dies, la controvèrsia sobre la seva naturalesa és palesa en la nostra societat. Així podrà entendre millor les respostes diferents que es pot trobar a llarg de la seva investigació posterior.

Els textos que es proposen es poden canviar segons les preferències del professor/a sempre que siguin exemplificadors de diferents interpretacions del franquisme.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

L'exercici que es proposa pretén ajudar a entendre la naturalesa del règim franquista i que sàpiguen identificar-lo com un règim feixista i, si més no, dictatorial.

Amb aquesta activitat reforçarem també la diferència entre dictadura i democràcia i intentarem que l'alumnat valori el sistema democràtic com el millor dels sistemes polítics possible.

3.- L'ús de les fonts orals. Com estudiarem el franquisme?

Amb aquesta activitat es pretén introduir l'alumnat en el coneixement del que és la història oral per tal que pugui fer un ús adequat de les fonts orals com mètode/tècnica que els permeti reconstruir la història social d'aquest període. L'objectiu fonamental és, per tant, que l'alumnat conegui el que és una font oral i sàpiga construir-la.

La base informativa per desenvolupar aquesta activitat es troba als documents HISTÒRIA ORAL; L'ENTREVISTA I HISTÒRIES DE VIDA. De cadascun d'aquests documents hi ha un més senzill per l'alumnat i un altre més complex pel professorat.

El professorat ajudarà a l'alumnat a entendre el contingut d'aquests documents. Si al llarg de la seqüència es comprova que l'alumnat no es capaç de preparar o realitzar correctament l'entrevista, cal tornar a treballar el seu contingut.

4.- Preparació de les entrevistes

En aquesta activitat s'ha d'iniciar tot el procés de preparació de l'entrevista: tria dels informants, redacció de la carta de presentació i de petició d'entrevista i elaboració del qüestionari-guia.

Tant la carta de presentació com el qüestionari han de ser lliurats personalment a l'informant abans de l'entrevista. Aquesta primera trobada servirà per a què l'alumnat pugui establir el primer contacte/diàleg amb la persona que vol entrevistar.

L'alumnat disposa d'uns exemples de qüestionaris-guia que l'ajudaran a preparar l'entrevista i d'una guia amb les coses que ha de tenir previstes abans de fer l'entrevista. Més endavant l'alumnat disposarà de l'orientació suficient per poder seguir tot el procés d'elaboració d'una font oral.

Abans de continuar el treball es fa una **RECOPILACIÓ** de les activitats fetes fins aquest moment amb l'objectiu que l'alumnat no perdi el fil conductor de la seqüència.

5.- Investigació d'un aspecte fonamental de la dictadura franquista: la seva llarga durada.

En aquests moments l'alumnat ja té una idea general de l'essència del règim franquista i de la metodologia que utilitzarem per al seu estudi. Ara cal introduir l'estudi d'una característica fonamental del règim, la llarga duració -40 anys-.

Per fer aquest estudi l'alumnat utilitzarà bàsicament el llibre de text i els s'hi demanarem que facin un esquema/resum amb les causes econòmiques, socials, institucionals, polítiques i internacionals que expliquen el per què d'aquests 40 anys de dictadura.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

Comprovarem d'aquesta manera la capacitat de comprensió d'un text escrit -el llibre de text- i la capacitat de sintetitzar una informació.

6.-Principals fases del període franquista.

La llarga durada i els canvis que es van produir fa aconsellable la presentació i explicació de les fases que es poden diferenciar dins d'aquest període. L'objectiu de l'activitat, centrada fonamentalment en l'explicació del professor/a, és orientar a l'alumnat en l'estudi del període.

Aprofitarem també aquesta activitat per fer un seguiment del procés d'elaboració de les fonts orals comprovant si tot l'alumnat ja ha fet el primer contacte amb la persona que ha d'entrevistar.

7.- Al llarg de tot aquest període, quins són els principals canvis que es van produir?

En aquesta activitat es pretén que l'alumnat tingui un coneixement general de l'època, dels principals canvis en els aspectes socials, polítics, econòmics i ideològics i sàpiga seleccionar una informació a partir del llibre de text.

Donat que és una activitat molt llarga hem establert una pauta de treball amb l'objectiu de facilitar la tasca de l'alumnat.

L'organització en grups que proposem facilita l'activitat. El professorat ha d'orientar i ajudar els equips per tal que no es desanimin.

També cal aprofitar aquesta activitat per fer un seguiment més individualitzat del treball realitzat per cada alumne/a.

L'autoavaluació que proposem pretén que l'alumnat tingui consciència del que ha après i que, a la vegada, pugui completar la informació necessària per establir els principals canvis que s'han produït en el seu camp d'estudi.

Paral·lelament continuarem amb el seguiment del treball sobre les entrevistes. En aquests moments tots els grups han de tenir concertada el dia i l'hora així com el lloc de realització de l'entrevista.

També s'aprofita aquesta activitat per fer una **recopilació** de totes les activitats fetes fins ara. Es pretén que tot l'alumnat hagi fet tots els treballs abans de realitzar l'entrevista.

8.- Realització de l'entrevista

L'objectiu d'aquesta activitat és donar a l'alumnat tot un seguit de pautes i advertiments per tal que l'entrevista surti el millor possible i doni els fruits que s'esperen.

Es aconsellable que en aquesta activitat l'alumnat pugui fer un assaig a classe amb els seus companys/es de grup abans de realitzar l'entrevista. Així tindrà l'oportunitat de repassar el qüestionari i comprovar que tots els aparells funcionin correctament.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

9.- Transcripció de l'entrevista

L'objectiu fonamental d'aquesta activitat és que l'alumnat utilitzi correctament els criteris que s'han de tenir en compte per fer la transcripció. Cal insistir molt en la necessitat de fer-la el més aviat possible per tal que no es perdi la riquesa de l'entrevista.

El professor/a, per tal que tot l'alumnat pugui assolir sense dificultats aquest objectiu, cal que expliqui amb exemplificacions els criteris de transcripció. En els documents annexos podeu trobar exemples de transcripcions.

10.-Anàlisi de la informació rebuda.

L'objectiu d'aquesta activitat és que l'alumnat disposi d'una orientació sobre les qüestions que s'han de tenir presents alhora d'analitzar el contingut de les entrevistes, fonamentalment, la diferència entre una descripció i un judici de valor.

Cal igualment, que l'alumnat sàpiga contextualitzar la informació de l'informant. És a dir, analitzar la informació de la persona entrevistada tenint present tant el moment històric del que parla com el moment actual.

11.- Establiment de les conclusions

El nucli fonamental d'aquesta activitat és l'elaboració d'una síntesi de la informació que s'hagi recollit a partir de fonts escrites i de les fonts orals.

L'alumnat ha de ser capaç de redactar una síntesi entenedora, a través de la qual poder entendre i explicar les qüestions fonamentals del tema que han treballat. A les conclusions han de quedar molt clares quatre qüestions:

- * Els fets més rellevants de cada fase del període franquista
- * Els canvis que es van produir en l'aspecte que han estudiat
- * Les aportacions de les font orals
- * Interpretació correctament argumentada

12.- Exposició oral de les conclusions i debat

L'objectiu d'aquesta exposició oral es que el grup classe conegui les conclusions de la investigació de cada grup i debate la interpretació que cadascun fa d'aquesta època basant-se en el tema que ha treballat.

Per ser àgils i clars en l'exposició cal que l'alumnat prepari un breu esquema que no passi dels 4/5 minuts d'exposició per tal que, en una hora de classe, es pugui realitzar el debat.

El professor/a aprofitarà aquesta activitat per precisar continguts i reforçar l'assoliment dels objectius didàctics sobre tot el que fan referència a continguts altitudinals.

13.- Lliurament d'un dossier amb la informació escrita de totes les activitats.

Al finalitzar aquesta seqüència didàctica cal que tot l'alumnat, de manera individual, ordeni tots els seus treballs i els presenti en un dossier seguint les normes establertes per l'Institut.

L'elaboració d'aquest dossier és una condició imprescindible per obtenir la suficiència en aquesta unitat.

Criteris d'avaluació

D'acord amb el plantejament que s'ha adoptat en l'elaboració d'aquesta seqüència didàctica, creiem que cal aplicar un criteri d'avaluació continuada i valorar la participació de l'alumnat tant en el treball individual com en el de l'equip i la classe.

La realització correcta dels exercicis que es proposen en les activitats d'ensenyament/aprenentatge i l'elaboració del dossier completarien els criteris que creiem s'han de tenir presents a l'hora d'avaluar i qualificar l'alumnat.

2. CONCEPTES FONAMENTALS SOBRE QUÈ ÉS LA HISTÒRIA ORAL

La història oral és un concepte historiogràfic acceptat pels historiadors/es per designar a aquelles investigacions que utilitzen com a font principal, i tal vegada única, la font oral.

La font oral és el mètode/tècnica per recollir una informació històrica -dins d'un projecte d'investigació- de forma oral i en suport magnètic. En aquest sentit, la font oral és un document que es crea a partir d'una entrevista. L'historiador/a construeix la font a partir dels **testimonis** de les persones a les quals entrevista. És a dir, donem la paraula a les persones que mai o quasi mai l'han tinguda. Amb aquesta metodologia de treball podem RECONSTRUIR la nostra identitat personal i col·lectiva.

Hi ha dues qüestions que cal subratllar. En primer lloc, **que és un mètode** específic, una manera d'investigar molt concreta que requereix saber utilitzar unes tècniques determinades com la tècnica de l'entrevista.

En segon lloc, **que es basa en la gravació de testimonis**, és a dir, la font principal i, en segons quins casos, l'única, és la font oral que nosaltres creem al fer una entrevista. El fet que es basi en els testimonis gravats ja condiciona el temps que es pot investigar amb aquesta metodologia que no es altre que la mitjana d'edat d'una persona. En el nostre país, la mitjana d'edat està al voltant dels 70/80 anys. Com que nosaltres farem la investigació sobre l'època franquista no hi ha cap problema de trobar persones que ens puguin informar sobre el que va passar en aquest període de la història de Catalunya i d'Espanya.

Però no totes les gravacions en suport magnètic es poden considerar fonts orals. Hi ha el que s'anomenen fonts sonores com són les gravacions de conferències, discursos, declaracions, mítings, etc. Perquè siguin considerades fonts orals, cal que estiguin dins d'un projecte d'investigació. En el nostre cas sí que són fonts orals perquè tenim un projecte d'investigació: l'anàlisi i interpretació del franquisme.

Per què es convenient utilitzar aquest mètode d'investigació històrica?

Hi ha fonamentalment dues raons que ens indiquen la conveniència d'utilitzar aquesta metodologia:

* Perquè és adequada per l'exploració de determinats *camp*s sobre els que no tenim documents o l'accés és molt difícil i perquè és un instrument que ens ajuda a la recerca i aplec de fonts.

*Perquè ens permet tenir una concepció més amplia del passat immediat i perquè la seva pràctica reverteix sobre la comprensió de la història en general.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

Per què és convenient utilitzar aquest mètode per l'ensenyament de la història?

Uns dels autors que han estudiat el tema de l'ús de les fonts orals a l'ensenyament de la història -Josep Maria Borrás Llop¹- ens dóna moltes raons que creiem necessari que les sàpigues perquè et poden ajudar en el teu treball. No cal memoritzar-les però si entendre el seu significat. Si tens dificultats per comprendre el significat d'aquestes raons, demana ajut al teu professor/a.

Diu aquest autor que és molt positiu l'ús de les fonts orals perquè...

A) Ajuda a conèixer les fonts de la història

* Perquè constitueix una font que, en segons quins moments, és imprescindible. En més d'una ocasió -quan no es disposa de cap tipus de documentació escrita- la font oral és l'única font disponible per conèixer un fet.

* Perquè ha contribuït a ampliar el camp de la història. Les raons que confirmen aquesta contribució són múltiples:

* Ens ha permès reconstruir aquells esdeveniments que es mantenen foscos per manca de fonts o desaparició de les mateixes (...)

* Ens apropa a la mentalitat i maneres de viure de classes i col·lectius socials...

* Possibilita la investigació de les condicions subjectives i la interiorització del procés històric.

* Permet indagar en les relacions entre microhistòria i macrohistòria.

* És una tècnica idònia para comprendre millor les relacions entre el temps llarg i el curt, l'esdeveniment i l'estructura.

* Perquè facilita l'aplicació d'un enfocament històric a l'estudi de la realitat més propera fent que sigui viable una història realment contemporània que es faci càrrec realment de la interacció entre el passat i el present.

* Possibilita que l'alumnat sàpiga que les fonts escrites no són les úniques que utilitza l'historiador

* Facilita l'estudi de problemàtiques i temes que els llibres de text silencien.

* Facilita la comprensió entre el passat i el present

* Implica a l'alumnat en la construcció d'una font històrica en quan intervé des del primer moment en la selecció i tractament de la història de vida o el relat concret.

---

¹ **José María Borrás Llop.** "Fuentes orales y enseñanza de la historia. Aportaciones y problemas" a *Historia y fuente oral*, núm. 2, Barcelona, 1989. pàgs. 137-151.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

- * Facilita la comprensió històrica en tant que l'alumnat pren consciència que una font no parla sinó se li pregunta, mentre no hi hagi una hipòtesi de treball. La dificultat d'aquesta darrera qüestió implica la intervenció del professorat col·laborant amb l'alumnat en la confecció dels qüestionaris, en la preparació de les entrevistes i, si fos necessari, en la realització de les mateixes.

B) Es produeix una motivació per la investigació

- * L'ús de la font oral a classe permet la participació en el procés d'elaboració i conclusions del treball, individual i/o de grup.
- * Aquesta participació li fa veure la necessitat d'informar-se i documentar-se.
- * L'alumnat construeix la pròpia font històrica la qual cosa comporta tot un seguit de problemes que ha de resoldre.

C) Facilita la comprensió del temps històric

- * Una exigència bàsica a l'ensenyament de la història és que l'alumnat tingui consciència que el passat és una component important del present. En aquest sentit les fonts orals són un instrument que facilita aquesta presa de consciència ja que en són portadores d'una empremta d'un temps passat que està inscrita en el món d'avui.
- * El mateix fet de l'entrevista posa en contacte a persones que tenen un temps compartit -un temps molt curt-. D'una banda les persones grans amb un llarg passat que els configura i d'altra uns adolescents i joves amb una memòria molt incipient. Aquesta realitat temporal tan diferent es confrontada a la mateixa entrevista.
- * Les experiències fetes en diferents països posen de manifest que l'ús d'aquestes fonts possibiliten l'ordenació cronològica i l'adquisició de conceptes temporals tan importants com els de successió, duració i canvi.
- * En els últims cursos de secundària, el testimoni oral facilita l'aproximació a la comprensió de la complexitat de la "multiplicitat del temps històric". La biografia no pot ser entesa sinó es contextualitza dins d'un marc social, temporal i espacial. La consideració d'un temps breu requereix l'atenció d'un temps més llarg.

D) Introdueix la història local a l'escola

- * L'àmbit local és el més natural per l'ús de les fonts orals. La història local ofereix un camp de observació i operativitat suficientment directe. Es tracta de fer una història social en un marc reduït.
- * L'ús de les fonts orals s'ha d'emmarcar en un enfocament globalitzador, sinó es reduirà a un localisme parcial i deformant.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

Aquesta és la raó per la qual cal que el seu ús sigui complementari a d'altres recursos didàctics. Els textos, lectures historiogràfiques i d'altres faciliten, junt a les fonts orals, l'explicació integradora dels fets històrics.

E) Ajuda a la reconstrucció de la memòria històrica

*Una de les contribucions més importants, és la de la socialització crítica de l'adolescent. Només el fet de posar en contacte una persona gran amb un adolescent ja és educatiu.

*Fomenta igualment el coneixement i comprensió entre els grans i els joves en un entorn comú i proper. I és a partir d'aquesta relació que es pot reconstruir aquesta memòria històrica.

*Contribueix a la recerca dels arrels i dels trets més importants de la identitat col·lectiva. Tot això contribuirà a identificar les empremtes del passat i a integrar l'alumnat en el seu propi medi, mitjançant el reconeixement crític del mateix en la llarga i curta duració.

3. L'ENTREVISTA

L'entrevista és un dels moments més importants del tot el procés de construcció d'una font oral. Saber utilitzar la tècnica de l'entrevista és, per tant, imprescindible si volem que la font construïda per nosaltres i pel nostre informant tingui garanties científiques.

L'entrevista estimula la perspectiva de la ciència històrica perquè ens apropa a l'experiència subjectiva. La història s'enriqueix amb les experiències viscudes pel homes i dones d'un temps. Ens possibilita la reconstrucció de la seva vida quotidiana, de fets importants en els quals ells han participat.

COM FER LES ENTREVISTES?

Per desenvolupar correctament la tècnica de l'entrevista cal tenir present tot un seguit de principis i actituds que ajudaran a l'alumnat en la seva pràctica investigadora.

* Cal establir un clima de confiança amb a l'interlocutor, garantir-li que està en bones mans, i, després escoltar-li estant plenament alerta amb la ment històrica buscant coherències, contradiccions, confusions. Finalment cal extreure-li tota la informació possible.

* Cal adoptar una posició receptiva i en cap moment s'ha de demostrar cap tipus de superioritat sobretot en el coneixement històric.

* És molt important prestar atenció a les anècdotes. Ens poden informar en poques paraules de la visió del món que té l'informant, de la relació amb els que tenen el poder.

* S'ha de tenir una informació prèvia el més amplia possible del tema que s'investiga - en el nostre cas el franquisme- i sobre el conjunt de les Ciències Socials que ens puguin ajudar entendre la vida del que estem entrevistant.

* Quan hi ha diferents versions sobre els fets cal fer les interpretacions amb el convenciment que no hi ha cap veritat única ni absoluta. La interpretació ha de buscar el màxim d'explicacions causals possibles sobre el que ha passat. En aquest sentit, cal dir també, que normalment, alhora d'interpretar versions contradictòries, les que s'ajusten més a la realitat són les que ofereixen els informadors que tenen menys interessos a defensar.

* Una de les qüestions que poden servir per establir una relació entre l'entrevistador i l'entrevistat consisteix en dialogar abans de fer l'entrevista i explicar-li l'objecte d'estudi i, posteriorment, començar l'entrevista.

*Quan hi ha una incoherència manifesta, cal ser una mica dur en les preguntes, sobre tot si els informants han tingut responsabilitats polítiques o de qualsevol altre tipus.

* L'empatia és un element clau. Entrevistador i entrevistat han de tenir una relació de treball col·laboratiu. Una manera de fomentar aquesta empatia consisteix en el fet de fer preguntes ingènues. D'aquesta manera l'informant es considera una persona que pot contribuir al coneixement de l'entrevistador.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

- * Cal que les preguntes siguin clares i poc freqüents, sobretot al començament de l'entrevista. Si no es fa així els entrevistats poden considerar que no poden contar la seva vida tal qual els agradaria contar-la.
- * Pel que fa a la durada de les entrevistes, cal que no tinguin una durada superior a dues hores d'escolta intensiva i, si fos necessari, dues posteriors amb preguntes concretes amb l'objectiu de completar la informació i veure la seva coherència. La primera part -les primeres dues hores- haurien de ser de narració lliure.
- * Abans de fer una entrevista i/o paral·lelament cal documentar-se el millor possible sobre el context històric que va viure l'informant. Cal situar la seva vida personal en aquest context. En aquest sentit tenen especial rellevància els historiadors locals de l'època que investiguen.
- * Per interpretar correctament una entrevista cal escoltar-les i no només llegir les transcripcions. En aquestes últimes desapareixen les tonalitats, els silencis, els matisos, etc. i, tot això, és fonamental per contextualitzar el contingut de l'entrevista.
- * Una de les qüestions més importants que cal treure de les entrevistes no és una nova informació sinó la visió i motivacions de l'informant. Els testimonis poden explicar no només el que recorden haver fet, sinó també el que pensaven sobre el que estaven fent en aquella època i el que pensen avui sobre el que van fer.
- * Immediatament després de fer les entrevistes cal escoltar-les i fer un informe sobre les incidències de la realització. Aquestes dues activitats ens donaran la informació suficient per decidir si cal fer una altra entrevista o ja és suficient amb l'entrevista feta.

4. LES HISTÒRIES DE VIDA

Què són?

La història de vida és la reconstrucció històrica que una persona fa de la seva trajectòria vital a partir dels seus records, de la seva memòria. És l'equivalent a una autobiografia.

Les històries de vida responen a una tipologia d'entrevista que és molt valorada pels investigadors i investigadores de la història perquè ens posa en contacte amb una microhistòria a partir de la qual podem establir relacions amb l'anomenada macrohistòria que és la que coneixem a través dels llibres. I és a partir d'aquesta història de vida com podem conèixer les experiències i punts de vista de les persones que van viure en el temps que nosaltres volem investigar.

Ens permeten...

* Relacionar els aspectes privats/individuals amb els públics/col·lectius i conèixer així la realitat social d'una època. D'aquí que les històries de vida siguin l'instrument, la tècnica, que ens permet fer història social.

* Relacionar el temps biogràfic, el temps viscut per una persona -la seva infantesa, la primera vegada que va treballar, el dia que es va casar, etc.- amb el temps històric, el temps establert pels historiadors en les cronologies -la condemna internacional del règim de Franco, la firma del Concordat amb la Santa Seu, la constitució de l'Assemblea de Catalunya, etc.

Quines són les funcions que tenen les històries de vida?

Els relats de vida tenen una **funció exploratòria** en tant que proporcionen al investigador informació sobre l'objecte d'estudi. En aquesta fase es pot fer del relat una **utilització extensiva** buscant el màxim d'aspectes de la vida social de l'informant. Quan es disposa d'aquesta informació es pot fer un **ús intensiu**, centrant l'atenció en un aspecte que sigui d'interès especial i que es consideri que cal investigar més a fons.

Els relats de vida tenen igualment una **funció analítica**. Ja no es tracta d'explorar sinó *d'analitzar*. És el moment de la comparació dels fets, de classificar-los, d'explicar-los, es a dir, de fer-se una representació mental de la realitat, del que realment va passar. També és el moment de la verificació i de la interpretació. Cal, doncs, explicitar les observacions, reflexionar sobre les causes i conseqüències dels fets, etc. per tal de construir poc a poc una representació mental dels fets que estem investigant.

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

Com construir aquesta representació mental? Amb l'observació feta pel contacte que es té amb l'entrevistat i per la repetició que s'observa d'un relat a un altre. Quan passa això podem dir que hem arribat a un grau de saturació. En aquest moment es pot dir que s'ha identificat un fet que no surt de la imaginació de l'entrevistat sinó que es un fet social que s'expressa a través dels testimonis individuals.

Les històries de vida tenen també una **funció expressiva**. Es tracta de transmetre el que se sap i el que es pensa de això que s'ha investigat.

Com fer això? Hi ha un mètode molt senzill que és el de la escriptura. Es tractaria, doncs, d'escriure fitxes, resums de cadascuna de les entrevistes i classificar-les per associació, és a dir, anar creant paquets d'informació a partir dels quals redactar ja que les idees i observacions ja las tenim seleccionades.

Aquesta redacció es pot enriquir amb exemples extrets dels relats. Aquests exemples tindrien el valor de proves o, si més no, d'il·lustracions. Quan l'investigador publica, el que fa és una síntesi -en forma de redacció- que inclou la fase analítica i la supera, agafant la forma global d'un autobiografia. I pensa que una autobiografia és fàcil de llegir, desperta la curiositat, té una lògica temporal molt senzilla, es pot produir una identificació amb el narrador despertant emocions, etc. mentre que la lectura dels llibres de text de vegades no resulta tant interessant.

Daniel Bertaux -uns dels investigador amb fonts orals més importants d'Europa- ens justifica així la importància de les històries de vida:

*Utilizar la fuerza expresiva de la forma autobiográfica, para hacer entender al fin al público cultivado lo que viven algunos de sus contemporáneos, constituye, me parece, una empresa no enteramente desprovista de significación.*²

---

²Daniel Bertaux. "Los relatos de vida en el análisis social", a *Historia y Fuente Oral*, núm. 1. Barcelona, 1989. p. 95.

5. Exemples de qüestionaris biogràfics i temàtics

Qüestionari biogràfic

1.- Dades personals.

- * Nom i cognoms
- * Data i lloc de naixement
- * Situació personal i laboral:
  - * Nivell d'estudis
  - * Treball actual o situació laboral (jubilat/da, invalidesa, llarga malaltia, aturat, amb contracte eventual o fix, etc.
  - * Estat civil
- * Creences religioses o filosòfiques
- * Afiliació política i/o sindical
- * Associació cultural i/o veïnal
- * Afiliació a moviments socials i/o ONG
- * Llengua dels pares i mares. Ús quotidià i professional de la llengua

2.- Dades familiars

- * Procedència del pare i de la mare
- * Nombre de membres de la família en la qual ha nascut
- * Formació acadèmica del pare i de la mare
- * Creences religioses i/o filosòfiques dels membres de la família en la qual ha nascut
- * Quan es va casar?
- * Quants fills té?
- * Quin tipus de formació els ha donat?

3.- Dades ambientals

- * Quins tipus de formació ha rebut?
- * En quina institució escolar ha estudiat?
- * Quin nivell d'estudis té?
- * Quan va anar a la mili?
- * Quins tipus d'activitats culturals desenvolupava?
- * Quines eren les seves lectures habituals?
- * Quines activitats feia en el temps d'oci?
- * A quina edat va començar a treballar?
- * On va desenvolupar les seves activitats laborals?
- * De quina manera va aconseguir ocupar els llocs de treball?
- * Què feia en el seu lloc de treball?
- * Quina va ser la quantitat de diners del seu primer salari?
- * Ha canviat moltes vegades de feina?
- * Quines van ser les causes que el van motivar a canviar de feina?
- * Ha participat en moviments culturals?
- * De quina mena?
- * Ha desenvolupat alguna tasca o qualsevol altre tipus de col·laboració en moviments veïnals?
  - * Ha practicat alguna activitat esportiva? Quines?
  - * Ha participat en organitzacions d'oposició a la dictadura? En quina?

Qüestionaris temàtics

L'emigració

- * En quina data va emigrar?
- * Quin era el lloc de procedència?
- * Quins treballs desenvolupava en el seu lloc d'origen?
- * Quines activitats no laborables feia abans de prendre la decisió d'emigrar?
- * Com era el seu poble? Quanta gent vivia? Quina era la seva riquesa?
- * Per què va emigrar?
- * Coneixia a alguna persona d'aquí abans d'emigrar?
- * Per què va venir a Cornellà?
- * Va emigrar sol o amb la seva família?
- * Quins records té del dia de la seva arribada a Catalunya i a Cornellà?
- * Va trobar feina aviat? De quin tipus?
- * Va canviar moltes vegades de feina?
- * Va tenir problemes d'habitatge?
- * Quin tipus de relació va tenir amb els seus veïns autòctons?
- * Va rebre ajuda dels seus veïns?
- * Va aprendre a parlar la llengua catalana? Entén el català?
- * Com es considera actualment?
- * Quina relació manté amb la seva terra d'origen?
- * Com valora el fet d'haver tingut que emigrar?
- * Creu que s'han complert les expectatives que tenia?
- * Com veu el fet de l'emigració en el moment actual?

Condicions de vida i treball

- * Va viure sempre en el mateix barri?
- * Com era el seu pis o casa? Quina superfície tenia?
- * Quin tipus de mobiliari i quants electrodomèstics havia en casa?
- * Disposava la seva vivenda d'aigua calenta, calefacció i telèfon?
- * Quantes persones vivien juntes? Havia parents vivim amb vostè?
- * Quant veïns vivien en la mateixa escala?
- * Com eren les relacions entre veïns?
- * Quina distància havia entre el seu domicili i el seu lloc de treball?
- * Quant temps invertia en el transport?
- * Quines condicions tenien els mitjans de transport públic? Oferien un bon servei?
- * Quantes hores treballava diàriament? Quantes a la setmana?
- * Com eren les condicions de seguretat i higiene en el treball?
- * Havia mecanismes per fer arribar a l'empresari les queixes i reivindicacions dels treballadors i treballadores?
- * Què feien per millorar les seves condicions de vida i de treball?
- * Havia a l'empresa i al barri atenció sanitària suficient?
- * Creu que en el barri havia tots els serveis necessaris? Quines eren les principals mancances?
- * Quines són les principals diferències que troba entre la situació actual i la que vostè. va viure durant el franquisme?

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

Lluites i moviments veïnals

- * Va participar en algun moviment veïnal?
- * Com s'anomenava?
- * Quin tipus d'activitat desenvolupava?
- * Quants membres participaven?
- * Quines coses reivindicaven?
- * A més de l'Associació de Veïns, havia d'altres associacions culturals, esportives o recreatives?
- * Pot fer una breu descripció del caràcter i activitats de les més importants?
- * Va participar en alguna lluita veïnal per millorar les condicions de vida del barri?
- * A més de vostè quanta gent va participar?
- * Quines coses es van aconseguir?
- * Quina valoració fa dels resultats d'aquestes lluites
- * Quines són les coses que actualment té Cornellà que hagin estat fruit de la lluita dels veïns de la ciutat?
- * Quines són les principals diferències que troba entre la situació actual i la que vostè. va viure durant el franquisme?

Com eren els ajuntament franquistes?

- * Quines lleis regulaven el seu funcionament?
- * Quines persones podien accedir a lloc de responsabilitat política?
- * Com s'escollien els regidors i l'alcalde?
- * Quines tasques desenvolupaven els responsables polítics?
- * Quines són les principals diferències que es poden establir entre els ajuntaments franquistes i els democràtics?

L'oposició política

- * En quin moviment va desenvolupar la seva activitat política?
- * Com va entrar a formar part d'aquesta organització?
- * On va desenvolupar les seves activitats polítiques?
- * En quin grup estava organitzat?
- * Quines eren les característiques dels militants de la seva organització?
- * Quants militants creu que hi havia en la seva organització?
- * Quin era l'àmbit geogràfic de l'actuació política de la seva organització?
- * Quines eren les activitats més comunes que feia la seva organització?
- * Com s'organitzaven?
- * Quin mètode s'adoptava per prendre les decisions?
- * Quina era la relació que tenia la seva organització amb la resta d'organitzacions d'oposició política?
- * Quina era la incidència que tenia la seva organització al si de la societat?
- * Quina acollida tenien les activitats de la seva organització? Les convocatòries i accions proposades tenien un ressò important al si de la societat catalana?
- * Faci una breu descripció de les accions més importants proposades per la seva organització?
- * Com descriuria el règim de Franco?

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

- * Va participar la seva organització en alguna plataforma unitària d'oposició al règim de Franco?
- * Quina va ser l'evolució de la seva organització política?
- * Es van produir canvis importants al llarg de la seva història?
- * Va viure algun conflicte intern al si de la seva organització?
- * Per què es va produir?
- * Creu que la trajectòria de la seva organització política ha estat la que vostè desitjava?
- * Quina va ser l'aportació de la seva organització a la lluita per la recuperació de les llibertats individuals i nacionals?
- * Quina és la seva valoració del conjunt de l'oposició democràtica al règim franquista en el conjunt de l'estat?
- * Quina és la seva valoració dins l'àmbit del nostre país?
- * Creu que hi ha hagut diferències entre l'oposició feta a Catalunya respecte de la realitzada a la resta de l'Estat?
- * Creu que s'han aconseguit els objectius que pretenia la seva organització política?
- * Quins serien els objectius que encara no s'han aconseguit?
- * Quina és actualment la seva situació política?
- * Quina ha estat l'evolució política dels seus companys i companyes d'organització?
- * Com valora la situació actual del país?
- * Considera que la situació actual es correspon al projecte polític de la seva organització?

Organitzacions i lluites obreres

- * Va participar en alguna organització obrera d'oposició al franquisme?
- * Com s'anomenava l'organització on va militar?
- * Quan va formar part del grup?
- * De quina manera es va produir l'entrada al grup?
- * Quants militants hi havia en el seu grup?
- * Quants militants, amb caràcter aproximat, hi havia a la seva organització a nivell de tot Catalunya?
- * Quantes persones assistien normalment a les reunions del seu grup?
- * Quina era la seva professió?
- * On es reunien?
- * Quin treball desenvolupaven?
- * Quin era el funcionament intern del seu grup i de la seva organització?
- * De quina manera es prenen les decisions?
- * Quins eren els temes que amb més freqüència es tractaven?
- * Quin tipus de publicació editaven?
- * Quin nom tenia aquesta publicació?
- * Quines eren les principals seccions?
- * Quina era la seva periodicitat?
- * Quants exemplars aconseguien distribuir?
- * Quin tipus de relació mantenien els militants del seu grup amb la resta de militants de l'organització?
- * Quin tipus de relació mantenien amb militants d'altres grups similars?
- * Quin tipus de col·laboració rebien del conjunt de la ciutadania?
- * Quina ha estat l'evolució del seu grup i de la seva organització?
- * Com van néixer a Cornellà i al Baix Llobregat les Comissions Obreres?

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

- * Quines altres organitzacions van lluitar contra la dictadura?
- * Quines característiques tenien aquestes organitzacions?
- * Descripció de les principals lluites obreres: Siemens, Laforsa, Elsa, etc.
- * Causes de les lluites, participació dels treballadors i de la resta de la ciutadania, conseqüències.
- * Posició de l'Ajuntament, de l'Església, del governador civil, de la CNS...

El món estudiantil

- * A quins tipus d'escola va anar?
- * A quina edat?
- * Quants anys va estar a l'escola?
- * Quines matèries estudiava?
- * Hi havia diferència entre les noies i els nois?
- * Quin tipus de llibre utilitzava?
- * Va rebre formació política? De quin tipus?
- * Què feia en un dia escolar normal? Quin temps dedicava a l'estudi, al pati, a la formació religiosa, als esports i a d'altres activitats?
- * Què feia en el temps lliure? Jugaven junts noies i nois?
- * Quines tipus d'escoles havia a Cornellà?
- * Quina era la seva distribució per barris?
- * Com estava estructurat el sistema educatiu (nivells educatius)?
- * Què es feia a cadascun d'aquests nivells?
- * Com era el professorat?
- * Com era la disciplina, els recursos, l'avaluació...?
- * Quins tipus d'organitzacions tenien els estudiants?
- * Com participaven en el funcionament del centre?
- * Com participaven en les activitats ciutadanes (esportives, culturals, de solidaritat amb les lluites obreres o veïnals...)?
- * Quines són les principals diferències que troba entre el sistema educatiu actual i en el que vostè va estudiar?
- * Quin percentatge de la població estudiava en els diferents nivells educatius?
- * Quines sortides professionals tenien els estudiants?
- * Quina formació va rebre dels seus pares? Quins valors i coneixements li van inculcar?
- * Què és el que més valora actualment de l'educació que va rebre dels seus pares?
- * Quins són els canvis més importants que troba entre l'educació rebuda dels seus pares i la que avui predomina?

La repressió

- * Va ser detingut alguna vegada? Per què?
- * Quin tracte va rebre per part de la policia o de la guàrdia civil?
- * Quant temps va estar detingut a comissaria?
- * Quin tracte va rebre per part dels jutges?
- * Va ser atès pels advocats des del primer moment de la seva detenció?
- * Va ser condemnat per algun tribunal del règim?
- * Com es va desenvolupar el judici?
- * Ha estat alguna vegada a la presó?
- * Quin tractament rebien els presos?
- * Hi havia alguna diferència entre ells?
- * Quin tipus de mecanismes de repressió va crear el règim franquista?

L'ÚS DE LES FONTS ORALS PER L'ESTUDI DEL FRANQUISME

* Va crear el règim de Franco alguna policia especial per perseguir als opositors polítics i socials?

* Es va crear igualment algun tribunal especial? Com s'anomenava? Quines funcions desenvolupava?

* Com valora actualment la repressió exercida pel règim de Franco?

* Creu que va ser un element important per mantenir el règim durant 40 anys?

* Considera que va haver moltes persones víctimes de la repressió del règim?

* Al llarg dels 40 anys de dictadura, va canviar el règim els sistema repressiu?

* Ha tingut por alguna vegada?

* Creu que la gent tenia por i era aquesta situació la que justifica que molta gent no exposava la seva oposició al règim?

* A més de la policia i els tribunals, havia d'altres organitzacions o institucions que també col·laboraven en la repressió?

* Hi havia persones que vostè coneixia que eren col·laboradors de la policia o de la guàrdia civil?

* Creu que és bo que actualment se sàpiga tot el que faci referència a la repressió del règim franquista? Per què?

* Com considera la situació actual respecte a la policia, els tribunals i Governació?

* Quines són les principals diferències que troba entre la situació actual i la que vostè va viure durant la dictadura?

8. Exemple de carta de presentació

Benvolgut/da Sr/a

M'adreço a vostè per presentar-me i sol·licitar-li la seva col·laboració en un treball de recerca que estic fent a l'Institut.....

Em dic..... Sóc estudiant de.....de l'Institut.....

Actualment estic fent un estudi sobre la dictadura franquista a Catalunya. Fins ara he rebut informació d'aquest període per part del/ professor/a d'història i he consultat fonts bibliogràfiques.

Per tal de completar i/o contrastar aquesta informació l' agrairia molt em concedís una entrevista per recollir el seu testimoni sobre les experiències viscudes per vostè durant la dictadura. També l'agrairia que si té alguns documents -publicacions, octavetes, actes de reunions del seu grup, fotografies, retalls de premsa, etc.- em facilités còpia.

L'adjunto un guió de l'entrevista que té un caràcter totalment orientatiu. Fóra bo que el pogués llegir abans de l'entrevista per tal començar a recordar tot allò que vostè ha viscut i que cal que sigui conegut per les generacions més joves.

En els propers dies em posaré en contacte amb vostè per concertar el dia, hora i lloc de l'entrevista.

Esperant accedeixi a la meva petició, rebi una cordial salutació.

....., ... de.....de.....

7. ACTA DE ENTREGA

El abajo firmante, (...), con domicilio en (...), mediante esta acta de entrega, permite a (...) hacer uso de la grabación, de la transcripción o de los datos extraídos de las grabaciones hechas para el estudio (...) y para su publicación posterior, si se produjera, según una de las modalidades que escoge antes de la grabación de las fuentes orales. También permite el uso de toda la documentación que dona en este mismo acto.

con su nombre

con su seudónimo

anónimo

por su parte,(...) , con domicilio en(...), se compromete a utilizar el material citado según la modalidad escogida por el abajo firmante, durante las diferentes etapas del estudio (...) y en la publicación posterior, si se produjera.

....., d.....de.....

8. Exemple d'acta de lliurament

Qui signa, (...), amb domicili a (...). mitjançant aquesta acta **de lliurament permet a** (...)fer ús de l'enregistrament, de la transcripció o de les dades extretes dels enregistraments fets per a l'estudi (...)i per a la seva publicació posterior, si s'esdevé, segons una de les modalitats que escull abans de l'enregistrament de les fonts orals. També permet l'ús de tot tipus de documentació que l'entrevistat/da dona en aquest mateix acte.

amb el seu nom

amb el pseudònim

anònim

per la seva banda, (...) amb domicili (...), **es compromet** a utilitzar el material segons la modalitat escollida pel sotasignat, durant les diferents etapes de l'estudi (...)i en la publicació posterior, si s'esdevé.

....., d....., de.....